

प्रधानमन्त्री जंगबहादुर राणाका समयको नेपाल-भोट युद्धका ऐतिहासिक सामग्री (गताङ्कको बाँकी)

ह्लासाका छितारिन् सुइतारिन् अम्बा दुई र पोतला लामाज्यु स्मेत जना ३ ले लालमोहर गरिपठायाको वेडोरा—

उप्रांत लैलगामको नकल सारि विचार गर्दा छयांलुं ५७ सालका फुटुंश्वांका पालामा अर्जि चढायाको जगातको वन्दोवस्त वाधि जगात लियाको वन्देजभित्त केरं कुतिका सिवानामा जगात लियाको डेर होइन जोभयाका नेवार महाजनका चावल लि सिवानामा वेपार गर्न आउन्याको चावल मारि १ के जगात फुह १ ली श्रीडासकामिनीका मन्दोरमा पुञ्जा पाठ गर्दा चाहिदा सौपंछन्. भोटका प्रजा सिवानामा थोर बहुत नुन् लि वेपार गर्न जांदा मारि १ के फुह १ लिश रह्याछन् ति झुपुनले नुन लियाको नेवार महाजनसंग नुन दि धूपका अनेक मसाला लिंदा रह्याछन् र कामज अनेक फलफूल सट्टा गरि पोतलामा वृञ्जाउदा रह्याछन् फेर नेवार महाजनहरू ह्लासा आउंदा ह्यायाको अनेक जिनिस्ति चीजहरू र ति झु पुनले सिवानामा चावल जगात मात्र लिनुहुन्छ अरू सिवानामा जगात लिन पाउंदैन अरू मारि ति झुपुनले जाचि तपसिल लेखि पोतलामा बिति गरि पठाउंछन् र चीजबीजका मारि ह्लासामा पुग्यापछि असल कमसल मारि १ के काला मोहर १ लिंछन् सुनौला तास थान मुगाका माला कपुर्था तोफा चिजहरूको विस्तार वुञ्जि जगात लिंछन् फेर केसर ठुला साना मारि १ के जगात काला मोहर १ जिंछन् यो विस्तारहरूको लैलगामको नकल सारी लाल मोहर लगाई पठायाको छ तौक्वा २६ सालका भाद्र महीनाका ११ जांदा—

श्री ५ गोर्षा सर्कारवःट ह्लासाका छितारिन् सुइतारिन् अम्बा २ लाई लेखिगयाको—घ्यालुं ५७ सालका वन्दोवस्त का नकलमा लालमोहर गरि पठाउनु भयाको तस्को नकल सारि काजि सुरतसि पंथ सर्दार रणगंज काकिलाई पठाया को छ भोटवाट आउन्या मारादास्संग वसिवढ्याको कुरा घटाई अधिका थितिवभोजिम सर्वै वन्दोवस्त मित्यापछि आफुहरू छेउ चाहेर गरि पठाउन्या काम गरौला केरं कुतिका भोटचाहरूले सिवाना नाघि १ दिनको वाटोसम्म आई वेपार गर्नु हुन्थ्यो आजकाल नेपालैसम्म आई वेपार गछंन् १९०३ साल आश्विन शुदि १५ रोजमा ह्लासाका छितारिन् अम्बा १ घाट थो ५ गोर्षा सर्कारमा लेखि आयाको ठुलो फुह र सानु फुह दुईले जगात लिन्या गन्याको रहेछ ठुलो फुह चाहिंदैन अब उप्रांत सानै फुहले मात्र लिनुदिनु गर्नु भनि सानु फुह वमोतिम दुई फुह वनाउन लगाई केरं कुतिका देबालाई दि पठायां आफुका राज्यका मानिसले व ढता लियाको घटाई रितथामि वन्दोवस्त गर्दा आफु वाड अकलवंत हुन्हुन्छ म बहुतै पुमी भयां नेवार महाजन ह्लासा वेपार गर्न आउंदा वर्षको तिन फेर आउथ्या आजकाल वाह्रै भैह्ला चल्याको छ केरं कुतिका भोटचाहरू सिवाना नाघी १ दिनको वाटासम्म आई वेपार गर्न हुन्थ्यो आजकाल नेपालैसम्म जत्रतत्र आई वेपार गर्दछन् भनि लेष्याका अर्थ भोट र गोर्षा अधिदेपि मिलाप भै वेपार गर्दा आउंदा जादा सदा सर्वदा यो काम भयाकै हो तौक्वां २६ सालका मंसीर महिनाका २ दिन जादा—

ह्लासाका छितारिन् अम्बा १ ले केरंमा चिठी पठायाको उप्रांत गोर्षाका काजि सर्दार र भोटचा छयां जोयेलावाड

कुपुले मारुंका छोरा स्यामकृष्ण मान्याको कुरा वेसगरि निसाफ गर्नु जगातमा आफु आफै दस्तुर बढता लियाको गोर्षा बाडले र मताठिनले सबै घटाई सक्थो अब जगातको वित्ति नगर्नु तौक्वां २६ सालका मंसिर मैल्लाका २ दिन जांदा यो २ चिठीको श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट ह्लासाका छितारिन अम्बालाई जवाप गयाको— ताहांवाट लेखि आया वमोजिम हात्रा काजि सर्दारलाई पनि लेषी गयाको छ । यो सबै कुराको बन्दोबस्त भै आयापछि विस्तार लेषि पठाउण्या काम गरौला १९०३ साल पौष शुदि १० रोज १ ह्लासाका छितारिन् अम्बा १ वाट श्री ५ गोर्षा सर्कारलाई लेषी आयाको मारुंको छोरा स्यामकृष्ण मान्या गोपुतेजेन् चोर कैदषाना रह्याको मरि गयेछ गोपुतेजेनसंग मतो गर्न्या पासंलाई बहुतै सासना गरि कांपा भन्या देशमा निकाला गरि दियाछन् सदा कयेदषानामा राख्याको छ मारुंको चोरियाको जिनिमि मालहरू तपसिल बमोजिम झुगाकेरुंका झुपुन र सोहि जग्गाको वातले छुन्या सबैसंग उघाई मारुंलाई दियाछन् मारुंले मरिपाजा भन्या मुचुल्का लेषाई लियाछन् येस कुरामा नेवार महाजनहरू पनि खुसि भयाछन् हामि ताठिनले विचार गर्दी रितमा मिल्दो रहेछ, परन्तु येस बावत केहि कुरा हुन्या छैन तौक्वां २६ सालका पौष महिनाका दिन २१ जांदा—

श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट छितारिन् अम्बालाई लेषिगयाको स्यामकृष्ण मान्या गोपुतेजेन चोर कैदषानामा भरी गयेछ पासंलाई निकाला गरि दियाछन् मारुंको चोरियाको माल सबै भै भन्या गन्याछन् भन्या विस्तार वढिया लेषि आयेछ केरुंमा गयाका हात्रा काजि सर्दार आई हात्रा हजुरमा वित्ति गन्या १९०३ साल फागुन वदि ४ रोज ५ का दिन श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट ह्लासाका छितारिन् मुतारिन् अम्बालाई लेखि गयाको केरुंमा जगात दस्तुर अधिका भन्दा वढता लियाका कुरामा ताहां ह्लासावाट आउण्या छयाजोये र हात्रा जाहाका काजि सर्दार वसि आफुहरूवाट लेखि आया वमोजिम छयालुं ५७ साल देखि चलि आयाको अधिको दस्तुर थामि भोट गोर्षा दुवै तरफको विचमा वढचाको कुरा घटाई अधि देखि चलि आया वमोजिम काजि सर्दारले बन्दोबस्त गरि आयाको रितिथिति थामि जगात दस्तुर लिन्या कुराको दरबन्दि घोलि थितिको लालमोहर गरि ताहा आफुहरू छेउ जाहेर भैरहोस भना निमित्त पठायाको छ दाखिल भै

विस्तार जाहेर होला, अब उप्रांत ताहावाट आफुहरूको र पोतला लामाज्यको मोहोर लाग्याको सहिको कागजभंदा वढता लिन केरुंका देवाहरू नपाउन् जाहा हात्रा जगातिहरूले पनि यस लालमोहर वमोजिममा वढता लिन लाग्यो भन्या थितिका लालमोहरमा लेष्या वमोजिम सजाये पाउण्या छन् १९०४ साल ज्येष्ठ सुदि १४ रोज १

भोटचाहरूले वेपार गर्न आउंदा जगात भंसार लिन्या दरबन्दि थितिका लालमोहरको नकल—

आगे वालाज्यू देषी हात्रो सिमाना रसुवासम्म वालाज्यू निकासी नुवाकोट भंसार भाषुं भंसार स्याफ्रुजगात टिमुन्या जगात गोलजू जगात टिमुन्या टक्सार गैह्र जगाति भंसारी गैह्रप्रति अधि परापुवं देषी चलिआयाका रितिथिति भन्दा जगात वढता लिछन् अरु रकम पनि वढाई केरुंका देवाहरूले लिदा हात्रा महाजन प्रजाहरूलाई दुःष भयो, यस कुराको बलियो थिति नगरी बक्स्या हामीले दुष पाजौ भन्या अजि महाजन प्रजा गैह्रले हात्रा हजुरमा चन्हाउदा जाहावाट काजी सुरथसि पंथ सर्दार रणगंज कार्कि महाजन गैह्र समेतलाई केरुंमा गै केरुंयाले अधिभन्दा जगातमा र रकममा वढाइ लियाको कुन कुन रकम रहेछ भोट ह्लासावाट आयाको ह्लासालावाड छान् जोयलाड गोनबोसंग वसि तजवीज गर्दा अधिदेषि चलि आयाको रकम कलमभन्दा वढता लियाको जो ठहर्छ हात्रा तरफवाट पनि अधिदेषि चलि आया भन्दा वढता लियाको जो ठहर्छ भोट र गोर्षा दुवैतिरको पछि वढचाको रकम कलम घटाई अधि छयालुड ५७ सालदेषि दरि चलि आयाको दुवैतिरको थामी बन्दोबस्त गरि आउनु भनि पठायाको हो यस कुराको विस्तार लेषि ह्लासाका वडा अम्बा छितारिन सुइतारिन छेउ पनि लेषिगयाको हो ह्लासा का बडा अम्बा २ वाट यस कुराको जवाप अधि छयालुड ५७ सालका दफदरमा वृद्धा कुति केरुंमा चावल ली वेपार गर्न आउण्यासित र अरु नेवार महाजनहरू अनेक चीजवीज ली ह्लासामा वेपार गर्न आउंदा कुति र केरुंका देवाले भारि १ के चावल १ फुरु मात जगात लिनु हुन्छ सिवानामा अरु केहि लिन हुंदिन चीजवीजका भारि ह्लासा पुष्यापछि असल कमसल भारि १ को काला मोहर येक लिछन् सुनौला तास थान् मुगाका माला कपुन्या तोफा चीजहरू के येहि विस्तार वृद्धि जमात लिछन् फेर केसर

टुमा साँचा भारि १ के काला मोहर येक लिन्या रित रहेछ ताहा गौरीवाट अघि भन्दा बढता लिछम् भनि केरुका झुपुन र प्रजा गैहले प्राहा हामी ताठिन छेउ विन्ति गथ्या ताहावाट भनि पछि वीचमा बडाइ लियाको घटाई वन्दोबस्त गर्नु भन्दा ह्यासाका बडा अस्वाहरूको र पोतला को तालीय सामाज्यहरूको छाप सहि पर्वता आउदा भोट ह्यासावाट आयाको छान जोयर, हात्रा काजि सदाँर महाज्जत प्रजा गैह ब्रसि श्रीचमा बडाइ लियाको सबै जगात दस्तुर घटाई अघि छ्यांलुंड ५७ सफल देखि चलि आयाको तपसिल वमोजिमको जगात लिनुदिनु दस्तुर थामी अघि देषी चलि आयाको दस्तुर तिरि आपनु धूसि राजि भयाका जगामा गै धेपार गर्नु भनि दरवन्दी पोलि थिति वार्धि वकथ्यौ जसले दरवन्दिभन्दा बढता जगात लेला देला उसलाई जात अनुसारको सातना होता—

तपसीस

भोट तरफका भोटछाँ नुवाकोट तरफ आउदा —

टिमुन्याजगात

भोटचा जना— १ के नुन् कुरुवा—	१
भोटिनी जना— १ के ए कुरुवा—	॥
पाषो थान १८ को भारि १ के पैसा रु—	॥
भेडा च्यांग्रा गोटा १ के पैसा रु—	
पाषी चुनचान थान १ के पैसा रु—	SiI
घोडा १ के पैसा रु—	॥
नव्रा कमारा कमारी १ के पैसा रु—	॥
वाज १ के पैसा रु—	॥
उन्न भारी १ के —	॥
उन्न चुनचान भारि १ के पैसा रु—	SiI
चबर भारि १ के पैसा रु—	॥
स्वाप भारि १ के चावल कुरुवा—	१
कस्तुरी सेर १ के पैसा रु—	॥
जरिवुटि भारि १ के पैसा रु—	॥
तोसमलेवाकुचिन् भारि १ के पैसा रु—	॥
चरस भारि १ के पैसा रु—	॥
दसै धेपमा भेडा २१ गंति भित्तमा लिनु गोटा—	१
दसै धेपमा च्यांग्रा २१ गंति भित्त लिनु गोटा—	१

स्वाफुको वाटो टिमुन्याको सदाँर—

गोलजुं वाटो टिमुन्याको सिक्कोवुं च्याङ गउरुवा गौसजुंको वाटो आउदा जगात अघि—

भाषु भन्सार

भोटका भोटचाहरू नुवाकोट तरफ आउदा लमि लेषि पठाउदा मानिस जनहि पाथि १ सम्म बाटाको सामल निमित्त र भेदाच्यांग्रा २५ मा गोटा १ जत्तर्वादी लमि लेषीदिनु बाटामा मन्यो भाग्वो भनि भोटचाले मिह्ला नलिन नदिनु—

दसै धेपमा भेडा च्यांग्रा—	४० गन्तिमा च्यांग्रा—	१
दसै धेपमा भन्साव भेडा—	४० गन्तिमा भेडा—	१
दसै धेपमा चौधरि भेडा—	३० गन्तिमा भेडा—	१
दसै धेपमा चौधरि च्यांग्रा—	३० गन्तिमा च्यांग्रा—	१

नुवाकोट धानी भन्सार

नुन् भर्दा गनौटा दस्तुर भ्यूसिन नुन् पाथि १० के नुन माना ३

भेदा १ के पैसा रु—	SiI
च्यांग्रा १ के पैसा रु—	SiR

वालाज्यू भन्सार

गुंटा ३ के नुवमाना—	१
भेडा च्यांग्रा वथान १ के पिपसु मोहर—	१
दसै धेप भेडा च्यांग्रा वथान १ के च्यांग्रा—	१

सहर काठमाडौं चप्रासी मा हंत

वाज १ के दस्तुर पैसा रु—	॥
नेपालवाट भोटतरफ फर्कवा—	

नुवाकोट भन्सार

भेडा १ के पैसा रु—	SiR
च्यांग्रा १ के पैसा रु—	Si

भाषु भन्सार

नुवाकोटबाट ल्यायाको लमिहेरिछोडि दी—

स्याऊ जगात

- किराना माल भारि १ के पैसा रु—
किराना चुनचान भारि १ के पैसा रु—
किराना चुनचान थान गति १ के पैसा रु—
भुसहट्टामाल भारि १ के पैसा रु—
भुसहट्टा चानचुन धानि १ के पैसा रु—
तेल भारि १ के पैसा रु—
धू भारि १ के पैसा रु—
कागज भारि १ के पैसा रु—
नया कमारा कमारि १ के पैसा रु—
दाघको छाला १ के पैसा रु—
चितुवाको छाला १ के पैसा रु—
वदको छाला १ के पैसा रु—
मुगामाथि १ के पैसा रु—
टिमुन्याको जगात स्याफुको सदर—
गोलजूको वाटो स्याफुको सदर दिवु तोवु च्यांगाउल्याके
आथि —

टिमुन्याटक्सार

- किराना माल भारि १ के पैसा रु— II =
किराना चानचुन थान गति १ के पैसा रु— SI
किराना चानचुन धानि १ के पैसा रु— SII =
भुसहट्टा भारि १ के पैसा रु II =
भुसहट्टा चानचुन थान गति १ के पैसा रु— SI
भुसहट्टा चानचुन धानि १ के पैसा रु— SII =
वदको छाला १ के पैसा रु— /

इति सम्बत् १९०४ साल मिति ज्येष्ठ वदि ८ रोज २
शुभम्—

ह्लासामा पितारिन् मुतारिन् अम्वा २ वाट श्री ५ गोर्खा
सर्कारमा लेखि आयाको— पैचीन् जान्या काजि सुरतसि
पंथहरूले विचार गन्याको केरु कुति दुई सांघ जगामा भोट
का झुपुनहरूले रितिथिति नमानि जगात वदता लिदोरहेछ
भन्या कुरा गन्या र उतनिखेरै भोटका काजिहरूलाई
चिठि लेखि केरु कुति दुई जगाका झुपुन चेफु अर्वात्यौये १
छिरिसांटु १ फिछोइये १ श्लांत्येजे १ चार जनालाई चाडो
चाडो ह्लासामा झिकाई जाचि सोधि सासना गरौला.

इनका वदलामा जाचि वुझि वुझन्या असल चार झुपुन
कात्र गर्न पठाउछी. फेरी इनै काजिहरूले विस्तार गन्याको
ह्लासामा वेपार गन्या मुसलमान अधि नेवार नाइकेको
तैनाथ गथर्यो भन्या अर्थ विचार गर्दा कुरा पुगन्या छैन
ग्याचि भन्या जगामा नेवार वेपार गन्याको भोटयानि
स्वास्तीवाट छोरा जन्म्या वावु पट्टि भैरुहनु भोटको पर्जा
भनि उसले टहल गर्नु पदैन भनि लेष्याको रहेछ हामि
ताठिनले विचार गर्दा रितिथितिमा पदैन तौक्वां २७ साल
का ८ महिनाका १८ दिन जांदा ।

- II. चीन जान्या काजी सुरतसिपंथ सर्दार ऐवर्ण वस्न्यातलाई
II. ह्लासाका पितारिन् मुतारिन् अंवावाट लेखियाको— सौगात
I. चह्लाउन आउन्या काजि सुरतसि पंथ सर्दार ऐवर्ण वस्न्यात
/ हल्ले विस्तार गन्याको केरुमा जगात लिंदा आघाले पुरानु
II. बन्दोवस्त मांदछन् नेवार वेपारी महाजनले चावलको
वेपार गर्दा भारिपिछे झुपुनले २ फुरु षांछन्. षाया पनि
वेपार गर्न पाउछन्. कुतिका देवाहरूले जगात लिंदा बन्दो
बस्त कसले मांदैनन् भन्या अर्थ केरुकुति दुई जगामा
छ्यांलुं ५७ सालमा फुटुथां मांकत जगात लिन्या बन्दोवस्त
को अजि गयाको रहेछ नेवार महाजन पर्जाहरूले चावल
लि सिवानामा वेपार गर्न आउंदा भारि १ को फुरु १
लिनु अरु चीजहरूमा सिवानामा जगात नलिनु भनि
दफदरमा लेषियाको रहेछ पोरका सालमा आफुवाट विस्तार
लेषि आउंदा ताठिन् छितारिन् सुइतारिन तालये लामासंग
वसि छ्यांलुं ५७ सालका बन्दोवस्तको नकल सारि छाप
लगाई आफुलाई पठायाको हो. फेर भोटया काजिलाई
पनि हुंक्रम दी. केरुकुतिका झुपुनहरूलाई चिठी लेखि
पुरानु बन्दोवस्त सदासर्वदा मानिरहनु वदता नलिनु भनि
लेषि गयाको दफदरमा लेषि राष्यको छ आज ति झुपुनले
अधिको रित नमानि आपना मनोग्यले चित्त ठुलो गरि
वदता लिछन् भन्या वेहोरामा लोमाषान् भोटया काजिहरू
लाई लेषि पठायाको हो । केरुकुतिका झुपुन चेफु अर्वा
चइ १ छिरिसांटु १ कुतिको झुपुन फिछोइये १ श्लांताज्ये
१ इ चांडो चारजनालाई ह्लासामा झिकाई सासना गरौला
ह्लासामा वेपार गन्या मुसलमान अधि नेवार नाइक तैनाथ
गथर्यो भन्याका अर्थ मुसलमानको नाइक्या मुसलमान छ.
नेवारको नाइक नेवार छन् । मुसलमानले नेवार नाइक
मांन्या रित रहेनछ । दफदरमा नभयाको हामि ताठिनले
हुन्छ भन्न सकतैनौ ग्याचि भन्या जगामा नेवार वेपारिको

भोटचानी स्वास्नीवाट छोरो जन्म्याको बाबुपट्टि हुन्छ भोटचाको पर्जा हुन्दैन छोरी जन्म्या आमापट्टि हुन्छ आज छोराछोरी सबै भोटचाका प्रजा भैरहेछ भन्या अर्थ अघि नेवार ह्लासामा वेपार गर्न वर्षको १ फेरा आउंथ्या भोटचानी स्वास्नी राखन्या रित रहेनछ आजकाल ति नेवार ले आफना मनोग्यले वर्षेवदि आउंदा जांदा श्राफनै खुसी संग भोटचानी स्वास्नी राष्याको हो दुई तर्फ मिलिजुलि नेवार भोटचा र ह्याका र ह्याछन् त्यो कुरा नेवारहरूले जान्नु पर्न्या हो. रित नमानि विति गर्दा र ह्याछन् तिमि काजिहरू निसाफ जांदिछौ. तोक्वां २७ साल आश्विन महिनाका दिन ४ जांदा— श्री ५ गोर्खा सर्कारवाट ह्लासा का पितारिन् मुतारिन् अम्वा २ लाई लेषि गयाको अगत वढता लियाको कुरा र आफना मनोग्य भावसंग येक हट्टि गरि चावल षरिद गरि लियाका कुरामा अघि लेषि गया बमोजिम वक्षि अधिका थितिमा हेरि बन्दोवस्त हुन्येछ मुसलमानका कुरालाई अघि परापूर्वदेषि नेपालमा घर दुवार हुन्या ह्लासामा कोठि राष्या कस्मेरि मुसलमान को कामकाज हात्रा नाइक्याले गर्नु पर्न्या हो १९०४ साल कार्तिक बदि ११ रोज ४ मा...—

ह्लासाका मुतारिन् अम्वावाट श्री ५ गोर्खा सर्कारलाई लेखि आयाको वेहोरा— केरं कुति २ का साधमा भोटका झुपुनले रित नमानि धेरै वढता लिछन् भनि लेष्याको रहेछ पैची नजान्या काजि सुरतसि पंथहरूले पनि विस्तार गन्या र फेरी चिठी लेषी पठायाको छ केरं कुतिका झुपुनहरू ह्लासामा झिकि सास्ति सासना गरौला भनि राष्याको छ. यो काम गरिसक्यापछि आफु वाङलाई चिठि लेषि पठाउला ह्लासामा वेपार गर्न्या कस्मेरी मुसलमानको कामकाज अरफुवाङको गायकले गर्नु पर्न्या हो भन्या कुरालाई चीन जान्या काजिहरू फकि आयापछि यो काम गरियेला. तौक्वां २७ साल १२ महिनाका दिन १२ जांदा— यस्को जवाप श्री ५ गोर्खा सर्कारवाट ह्लासाका मुतारिन् अम्वा लाई लेषि गयाको— केरं कुतिका कुरालाई झुपुनहरू ह्लासामा झिकाई सोधपुछ भयापछि र चीन जान्या काजि हू फियापछि अधिका रित बमोजिमको बन्दोवस्त आफुहरूवाट हुन्येछ १९०४ साल फागुन वदि १ रोज १

येस मितिस्म चिठीपत्र आवतजावत भयाको हो. लेषौट मात्र आउंथ्या भोटवाट मिख्याका कुराको केहि बन्दोवस्त

हुन्या भएन भोटवाट मिचदै रहन्या मात्र भयो र फेरी चिठि आवतजावत भयेन।— श्री ५ गोर्खा सर्कारवाट ह्लासाका मुतारिन् अम्वालाई लेषी गयाको उप्रांत अघि हात्रा गोर्खाको र ताहा डिगर्चा भोटसंग लडाजी भयामा पछि सलुक भयापछि भोटको र हात्रा सिवाना चिन श्री ५ वादसाहवाट गरिदिनु भयाको सिवाना हो वस्मा फरक पर्न्या छैन भनि आजसम्म हामीले सिवानाका हेरचाह गन्याको थियेन चुन लागी र ह्याका थिञ्चू यस पटक हात्रा वजीर तापानि जादामा. तेस सिवानामा वस्न्या अघि देषीका वृढापाका रैयतहरू हात्रा वजीरसंग आई. येस जगामा कुतिको षासादेखि मनि ताता पानीदेषी माथि माथिल्लो फलाम साधुको देउरालिको ८५ हातको षावा र. ठुला ढुंगाका साधका सोझासोझ रामचें डाडादेषी दक्षिण हिमालयसम्म भोटचाकोसिका पूर्वको साध र भोटचा कोसीको पश्चिम लिपि षेलाका सिरदेषी पश्चिम हिमालय को सिवाना अघि श्री ५ चीन वादशाहवाट गरिदिनु भयाको थियो आज यो सिवाना कुति भोटतर्फका षासालि हूले सिवाना पनि मिच्या हामी रैति दुनियालाई पनि विजाई विद्वत लुटपिट धेरै गरी ज्यान स्मेत मान्या सिवाना मिचि यस्तो विधिति भयापछि येस जगामा हामि दुनिया रैति वस्न सकतौन भनि विति गन्या छन् र सोहि विस्तार हात्रा मुषतियार. वजीरवाट हात्रा हजुरमा विति पांन्या. श्री ५ चिन वादशाहवाट हुकुम भै मिचियाको भया आफुहरूवाट लेषि आउनु पर्न्या हो अधिदेषिको श्री ५ वादसाहवाट गरिदिनु भयाको सिवाना ति षासालिहूले आफना मुनासीवले मित्रिमिचन्या होइन तसर्थ ताहा आफु वाङको मिचियाको सिवाना जति छ उति चर्च भन्यां आफुहरूवाट लेषि आया. सो माफिक मिचियाको सिवाना चर्च छौं ऐले ताहा आफुहरूवाट न चर्च सिवाना सच्याउनालाई हात्रा यस तर्फवाट अधिका सिवानाका कागतपत्र दी भारादार फलाना महिनामा पठाउछौं भन्या आफुहरूवाट अगावै लेषि आया सो माफिक तेसै महिनामा आहावाट पनि अधिका सिवानाका नवसा कागज पत्र ली भारादार षटाइ दोसाधसम्म पठाउला र दुवै तरफका मानिस वसि सिवाना सच्याउन्या काम हुन गयापछिसम्मलाई वढिया हुन जाला भत्रा निमित्त आफुहरूलाई लेषियाको हो यस्मा आफुहरूवाट ताकिति गरि सिवानाको चाडो रफा गरिदिनु

भया बढिया होला १९०९ साल आश्विन सुदि १३ रोज २ ह्लासाका मुतारिन् अम्वावाट श्री ५ गोर्खा सरकारमा लेखि पठायाको ह्लासा र गोर्षाका साध सिवाना दुवैतिरका नक्सा कागजपत्र अधिदेषी गरिराख्याको पत्र छ भनि आफु वाडवाट लेखि आयो साधमा वस्न्या प्रजाप्राणिहरूले अधिका दस्तुर मानि वस्नु पर्न्या हो क्या कारणमा थिचोमिचो गन्याको हो भनि हामी ताठिनलाई गोर्षा वाडवाट लेखि आयो अधिका दस्तुर वेस गरि विचार गरि ठहर ठेगाना गर भनि भोट ह्लासाका राजा लामालाई हामि ताठिनले चिठि लेखि पठायाको छ यसको उत्तरा जो आउला सो आफु वाडलाई चाडोचाडो पठाउला ह्वाङफुङ २ साल १० मैह्लाका २६ दिन जांदा ।

श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट ह्लासाका मुतारिन् अम्वालाई लेखी गयाको अधिदेषी श्री ५ वादसाहवाट गरिदिनु भया की सिवाना मिचियो भन्या कुरा रैतिहरूले हाम्रा हजुरमा विन्ति पार्दा सो कुरा आफुहरूलाई लेखि पठायाको हो आफुहरूवाट ह्लासाका राजा लामालाई लेखि पठाउन्या काम बढिया भयेछ राजा लामावाट उत्तरा आउनि विक्तिकै चाडो जाहा लेखि पठाउन्या काम भया बढिया होला १९०९ साल पौष वदि ५ रोज ६

ह्लासाका मुतारिन् अम्वावाट श्री ५ गोर्षा सर्कारमा लेखि आयाको साध सिमानाको कुरा भोटका राजा लामालाई लेखि पठाउंदा राजा लामाले हामि ताठिनलाई लेखि पठायाको वेहोरा मुर व्येका गजुर भयाको छास्कःमिनिका मनि लवढंतां भन्याका जगामा वसि काजकाम गन्या भारादार लावाङ गुम्बु भन्याका कारवारीलाई हाम्रा ३ मैह्लाभिन्न साधमा पुग्न्या गरि पठाउला औ अधि अधिका अम्वाले वन्देज गरि राष्याको सांघ सांघका वन्देजको कागज १ छ सो वेहोरा आफु ताठिनवाट हेरि गोर्षा वाडलाई पठाई दिनु होला भनि राजा लामाले अजि लेखिचन्हाउदा लेखि पठाको हो आफुले बुझि ह्लासावाट आउन्या भारादार यस दिन साधमा आइ पुगला भनि हिसाव गरि न्याय निसाप ठिक गन्या जान्या वृझन्या भारादार १ सिवानामा पठाई दिनु र दुईतिरका भारादार साधमा वसि अधि अधिका अम्वाले गरिराख्याका सांघ सांघका थिति वेस गरि बुझि काम गन्या बढिया होला आफु वाडलाई श्री ५ वादशाहका मेहरले चतुर विचक्षण भई रह्याका छौ सिमानाका

प्रजाका कुरा सुनि क्या हुन्छ थितितिको कागजपत्र प्रजा हरूले देखाउनु सकन्या छैन सो बुझि दुईतिरका भारादार वसि काम गन्या बढिया होला हाङफोङ ३ साल ३ मैह्ला का ३ दिन जांदा

श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट मुतारिन् अम्वालाई गयाको— साध सिवानाका कुराको उत्तरा ढिल हुन जांदा वस्तै वीचमा हाम्रा मुषतियार वजीर श्री वद्री केदारको दर्शन गर्न गयाका आई पुग्याका छैनन् ज्येष्ठ मैह्लाभरमा आई पुग्न्या छन् आई पुग्न्या वित्तिकै सिवानाको कागजपत्र ली भारादारलाई पठाउन्या काम गरुला! ताहांसम्म राजा लामावाट आउन्या मानिसलाई थामन्या काम भया बढिया होला १९१० साल वैशाख वदि १२ रोज ४

श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट ह्लासाका मुतारिन् अम्वालाई गयाको हाम्रा वजीर श्री वद्री केदारको दर्शन गरि १९१० साल ज्येष्ठका १६ दिन जादा आइपुग्या राजा लामावाट आउन्या भारादार पनि कुति षासामा आइ पुग्याको चिठी आयो जाहावाट पनि न्याय निसाप जान्या वृझन्या काजि उमाकान्त उपाध्याय कपतान जवर कार्की इ दुई जनालाई अधि फौजका मालिक दुश्वाङ वडा च्याञ्जुनवाट छ्यांलुङ ५७ सालमा हाम्रा तरफलाई गरि दियाको सिवानाको कागज स्मेत दी दुई तरफका मानिस वसि सिवाना सच्याउनु भनि अह्नाई पठाउन्या काम गन्या छ्याङलुङ ५७ सालमा श्री ५ वादसाहका हुकुमले टुश्वाङ वडा च्याञ्जुनवाट गरिदियाको षासादेषि दक्षिन फलाम साधुका उत्तर हुंगगाडि सीमाना गरिदियाको वमोजिम आफुहरू वाट गरिदिनु हुन्या छ १९१० साल ज्येष्ठ शुदि ७ रोज ३

ह्लासाका मुतारिन् अम्वावाट श्री ५ गोर्षा सर्कारमा लेखि आयाको— उप्रांत च्यांन्या हो थुषेथुको वेपारि ह्लासा भनासो भन्या जगामा वस्न्या तेंवाषांवालि संग १९०० साल हांफोङ १ सालमा ह्लासा वस्न्या पुसि नेवार ले चिया लियाको चादि ध्वजे १ दिन नसक्दा पुनसि नेवार जमानि भयाको रहेछ. येसै कुरामा तेंवाषांवालिले पुनसिलाई पक्रदा तिम्रा असामि येही हो भनि पुसि नेवारलाई लगि षांवालाई सौपिदियेछ र तेस् षांवालिले पुसि नेवारलाई पक्रि पाता फर्काई वाधि झुडाई सास्ति गरि लाठाले हानि थल्याई सक्यापछि नेल ठोकि राख्याको

रहेछ। यो समाचार ह्लासा वस्न्या नाइक्या र अरू नेवारहरूले सुन्दा साहुले गर्न्या सासना मात्र गर्न पाउन्त्या हो। राजाले गर्न्या सासना गर्न पाउन्त्या होइन तेन् पुसिको ज्यू गयापछि निसाफ षोजि क्या हुन्छ। यो कुरो त भोटका अदालत कास्यालमा गै विति गर्नु पर्न्या हो भनि सवै नेवार जमा भै कास्यालमा गै विस्तार गर्दा कास्यालवाट यो झगडामा ठुलो नगर हात्रो रैति होइन छोटी मिठो गरि छिनिदेउ भनि मिभुलाई अह्लाई पठाउदा मिभुजे कोचिवा हुरू पठाई षांवाहरूलाई डाकन पठाउदा आयेनछ फेरी निवाहरूलाई डाकन पठाउदा पनि आयेनछ र मिभुसित नेवारहरूले बरोबर मानिस पठाउदै चाडो छिनिदेउ भनि तयेदा गर्दा मिभुले षांवाहरू पनि हात्रो रैति होइन। तिमीहरू पनि हात्रो रैति होइनौ जसो गरि हुन्छ गर भनि जवाप् दियाछन् वाहापछि १९१० साल वैशाष सुदि १४ रोज ७ का दिन सवै नेवार जम्मा भै षांवाहरूसंग जवाप् सवाल गरौ भनि जादा दुंगाले हानि पठायेछ र तेस षांवाको चिह्नार भनासोमा वस्न्या भादगाउल्या वेपारि वाडालाई अघिवाट कुरा बुझ्न भनि पठाउदा तेस वाडालाई षांवालिहरूले वन्दुकले हानि फेरी दुंगाले हानि मान्याछन् उसै घडिमा ह्लासाका राजा लामा काजि मिभुसित नेवारहरूले विस्तार विति गर्न पठाया छन् ताहाको जवाप् आई पुन नपाई. फेरी षांवालिहरू सवैजना हुल उठि वन्दुक च्यापसा बर्छा गैरह हतियार दुंगा चलाउदा नेवारहरूले पनि लाठा चलाई दुवै तरफवाट मारकुट हुदा षांवालिहरूका पनि कोही घाइता भयाछन् कोही मन्या छन् नेवारहरूका पनि कोही मन्या छन् कोहि घाइता भयाछन् ति षांवालिहरूले हुल गर्दा येके डेरामा मात्र वस्न्या रह्यानछन् दुईतीन चोकका षांडाहरू उठि हुल गर्दा नेवारहरूले पनि लाठा छोडी षांवालिहरूका वन्दुक च्यापसा ६ बर्छा २ षोसि ल्यायाछन् र किचित वेहोरामा हामीहरूले येस्तो लडाजि गर्नु पर्न्यापछि हामि पर्देसी गरिब वेपारिहरूले कस्ता तरहसंग जीविका गर्न्या ही आफु ताठिनहरू वडा वजीर विवेकपात्र हुनुहुन्छ हात्रो निसाफ हवस् भनि हामि ताठिन छेउ ह्लासा वस्न्या नाइक्या समेत नेवार महाजनहरूले अजि चढार्या येसै कुरामा षांवालिहरूले पनि अजि चढाया हामीले वेसगरि निसाफ गर्नु भनी ह्लासाको फांफोन चिनिजा भारादार

भोटका भारादारलाई षटाई उनहरूले निसाफ गन्याको वेहोरा समेत लेषि पठायाको छ हांफोड ३ साल ५ महिना का २ दिन जांदा

श्री ५ गोर्षा सर्कारवाट ह्लासाका मुंत्तारिन् अम्बालाई लेषि गयाको आफुहरूवाट लेष्याका पत्रले र आफुहरू छेउ नेवार षांवाहरूले चढायाका अजि ३ का तकलले सवै विस्तार बुझियो पुसि नेवारलाई च्यावेच्याको १ ध्वजे चादि नदिया वावत्मा साहु षांवाले पत्रि लगि पाता फर्काई वांधि झुंडाई सासित गरि लाठाले हानि थलिया पछि नेल ठोकि राष्याको कुरा सुनि वित्तिकै ह्लासाका नेवार वेपारी र नाइक्या सिद्धिनारान् कास्यालमा गै असांमिलाई छेकथुन गर्न मात्र साऊले पाउन्त्या हो अपना मुनासिवले मनोग्यगरि झुंडाई लाठाले हानि नेल ठोकन पाउन्त्या होइन. यस्तो कुरा सुन्यापछि हामीले चुप लागी रहन्या होइन भनानिमित्त कास्यालमा विस्तार गर्न गयापछि कास्यालका मानिसले साहु षांवालाई र असांमि पुसि नेवार इ दुवैजनालाई समाई ल्याई कास्यालवाट पुर्पुछे निसाफ गर्दा ति दुईमा जसको अधर्यालि ठहऱ्यो उसलाई निसाफ माफीकको सजाय गरिदियाको भया यस्तो ठुलो झगडा भै मानिस मरि लुटपीट हुन जान्या थियेन षांवा पनि हात्रो रैयत होइन तिमी नेवारहरू पनि हात्रो रैयत होइन जसो गरि हुन्छ गर भनि भन्या योग्य होइन कास्यालवाट उत्तरा दियापाछ सवै नेवार जमा भै षांवाहरूसंग जवाव गर्न जांदा पहिले नेवारहरूले हात छोडि षांवालाई मान्याको ठहर्छ भन्या नेवारहरूको अधर्यालि हो षांवांसंग कुरा गर्न पठायाका भाडगाउल्या वेपारी वाडा पहिले वन्दुक र दुंगाले हानि षांवाले मान्या को ठहर्छ भन्या षांवालिको अधर्यालि हो. येस कुराको आफुहरूवाट कसैको पक्षपात गरि निसाफ गर्दा सवै कुराले नेवारहरूले अघिवाट दुंगा लाठि चलाई षांवालिलाई मान्याको निश्रय ठहऱ्यो भन्या ति नाइक्या नेवारहरूवाट मन्याका मानिसहरूको मोल र निसाफले ठहऱ्याको लुटि लैगयाको नगदि जिन्सी माल फिर्ता हुनुपर्दछ. फिर्ता गराई दिन्त्या काम गर्ने हुन्या छ षांवालिवाट यो पहिले वन्दुक हतियार चलाई नेवार मन्याको रहेछ भन्या त्यो मन्या नेवारको जिय मोल षांवालिवाट भराइदिन्त्या काम आफु हुरूवाट गर्न्यै हुन्याछ तर आपममा झगडा हुंदा दोहरा

मानिस मर्न गयाकामा अर्धरात्री गन्याका तरफबाट मानिस मर्न्याको मोल तिराउनु पर्न्या हो पछि हात चलाउनुवाहुरे जियको मोल तिराउनु पर्न्या होइन । लुटियाको माल र जस जसको लुटियाको छ वाजविमाल तिराई दिन्या निसाफ हो. पहिले अर्धरात्रि गन्याहरूको ठेगाना लागि सकेन भन्या दोहोरा जिउ मर्न्याकामा जियको मोल तिराई दिनु हुन्या छैन भन्या हाम्रो चित्तमा लाग्छ. ताहाका निसाफने जो ठहर्छ लुटियाका मालका कुरालाई झगडा भयाका मानिसहरू थारै लुटियाको भया पनि धेरै वनाउद छन तेस कुराको आफुहरूवाट दोहोरो पुर्पछे गर्दा ठहर्न्याको लुटियाको माल जति हो फिर्ता दिन्या काम हुन्यैछ. हामीले यो झगडा आफना आंषाले देष्याको छैन कानले पनि सुन्या को छैन । नाइक्याले पनि येस झगडाको विस्तार विंति गरि पठायाको छैन. आफुहरूवाट लेषि पठाउनु भयाका पत्रले र षांवालिहरूले र नेवारहरूले आफुहरू छेउ विंति गन्याका अर्जि ३ देषनाले हाम्रा चित्तमा आयाको कुरा आफुहरू छेउ विंति गरि पठायाको हो. आफुहरूवाट जस्ताको तस्तो निसाफ गरि झगरा छिन दिन्या काम गर्न्यै हुन्या छ. नाइक्या सिद्धिनारान् समेत नेवारहरूलाई आफुहरूवाट लेषि आया वमोजिम तिहुरेले लुटियायाको मालतालमाथि कति नपारि जस्ताको तस्तो षसोषास गरि वृझाई दिन्या काम गर षसोषास वृझाई दिनेनौ भन्या विगा वरावर डंड होला भन्या वेहोराको दसकत लेषी. यसै पत्रकासाथ आफुहरूछेउ पठायाको छ नाइक्यालाई दिन्या काम गर्नु भया वडिया होला. येस झगडाका कुरामा हाम्रा चित्त वृझेन निसाफ पाउनुन भनि ह्लासाका नाइक्या महाजनहरू ले हामी छेउ विंतिगरि पठाया भन्या उल्लेखले विंति गन्याको आफुहरूलाई लेषि पठाउनुया काम गरौला. अब उप्रांत यस्तो कुरा परि आयो भन्या जाहा आफुहरूसंग विंति गरि आफुहरूवाट आज्ञा दिया वमोजिम गर्नु आफना मनोग्य षुसीले यस्तो जवर्जस्त काम नगर्नु भन्या. ह्लासाका नाइक्या नेवार महाजनहरूलाई लेषि पठायाको छ. आफुहरूवाट पनि ताहा ह्लासाका भोटचा षांवालिहरू गैह्रलाई नेवार महाजनको र तिमीहरूको केहि यस्तो कुरा परि आयो भन्या आफना षुसीले मनोग्य गरि नेवार महाजनमाथि जाइलागी जवर्जस्ती नगर्नु हामि ताठिनसित आइ विंति गर्नु र हामी ताठिनवाट उत्तरा दिया वमोजिम

गर्नु भन्या वन्देज हुन गया पछिसम्मलाई वडिया भै तक्रार हुन जादैन हाम्रा चित्तमा भोट नेपाल दुवैतिरका प्रजा महाजन सबैको मेल भै सुखसंग रहनु भन्या. रातदिन येहि चित्तना गरिछ. आफुहरूवाट पनि भोट नेपालका प्रजा महाजनको मेल भै सुखसंग रहन्या वन्दोवस्त गर्नु हुन्या छ १९१० साल आषाड वदि ११ रोज ६

ह्लासाका मुंतिारिन् अम्वावाट श्री ५ गोर्षा सरकारमा लेषि पठायाको नेवार षम्वाहरूको झगडा भयाको वेहोरा हाम्रा श्री ५ सरकारका हजुरमा पठाई दिनु होला भनि नाइक्या सिद्धिनारान्ले विंति गर्न आयो येस्कुरामा छ्याडुन अम्वाले चह्यायाको अर्जि १ टिगरिका षाम्वाले चह्यायाको अर्जि १ नेवार नाइक्या नेवार गैह्रले चह्यायाको अर्जि १ यो ३ अर्जिको नकल उतारि पठायाको ताहां दफदरमा होला देसदेसका वेनारीहरू कोही भया पनि यकै ठानि कसैको पक्षे गन्याको छैन वेसगरि निसाफ गर्नु भनि विंतिवा भोटचा भारादारलाई खटायाको छ छिनिसक्यापछि लेषि पठाउला यो नाइक्याले पठायाको वेहोरामा नलागनु होला हाडफोड ३ साल ५ मैह्लाका ११ दिन जांदा

श्री ५ गोर्षा सरकारवाट ह्लासाका मुंतिारिन् अम्वालाई लेषि गयाको नाइक्या नेवारहरूले जउन वेहोराको अर्जि आफुहरूलाई चढायाको हो. सोहि वेहोराको अर्जि चह्याई पठायाको रहेछ. अर्जिको कुरा वृझदा नेवारको अर्धरात्रि ठहर्दैन. किनभन्या असामीलाई लैगी अदामीलाई गर्नु नहुन्या सास्ति गन्याको सुनि नेवारहरूले पैह्ले षाम्वालिलाई केहि नगरि जस्ताको तस्तो निसाफ पाउला भनि कास्याल मा विंति गर्न जांदा कास्यालवाट राहु असामीलाई झिकि निसाफ गरिदिनु पर्न्यामा षाम्वालि पनि हाम्रा रैयत होइनन् नेवार पनि हाम्रा रैयत होइनौ जसो गरि हुन्छ गर भनि कास्यालवाट भन्या होइन. आफुहरू छेउ विंति गरि आफुहरूवाट हुकुम दिया वमोजिम गर्नु पर्न्या हो तेस्तो जवाप पायापछि पनि पैह्ले नेवारहरूले हात छोड्याको रहेनछ. षवर वृझन पठायाका वाडालाई वन्दुकले हानि माथ्यापछि मालिकले निसाफ नमुन्या आपनु मानिस मारीन्या भयापछि जाइलाग्या छन्. यस्मा नेवारहरूको अर्धरात्रि देषिदैन नेवारहरू पछिवाट लाठी हुंगा लि जाइलाग्या छन्. षाम्वालिले वन्दुक वर्छा च्यापसा चलाई

राष्या छन् आफुहरूवाट जस्ताको तस्तो निसाफ हुन्यैछ
१९१० साल आषाढ सुदि ५ रोज २

ह्लासाका मुंतारिन अम्बा टुंतारिन अम्बावाट श्री ५ गोर्खा
सर्कारमा पठायाको— नेवार महाजनको र षाम्बालिहरूको
झगडाको विस्तार हामीले विचार गर्दा नेवारको अजिमा
नेवारको सदर षाम्बालिको अजिमा षाम्बालिको सदर
भनि रहंदा ढिलो हुन गयाको हो छयांदुवाट तेचिन वांध्यो
ह्लासा आइपुग्यो भोटचाकाजि ह्लासाको चिनिया फापुनहरू
सवै वसि चाडो निसाफ ढिनु भनि अहायाको छ आफु
वाडका र भोट ह्लासाको साध सिमाना कचमचियाको
छिनियाको वेहोरा भोटचा भारादार ह्लावान गोनवुले विन्ति
गरि पठाउदा हाम्रा चित्तमा बहुते हर्ष भयो हाडफोड
३ साल ६ महिनाका दिन १० जांदा

श्री ५ गोर्खा सर्कारवाट ह्लासाका मुंतारिन टुंतारिन
अम्बालाई लेषि गयाका वेहोरा नेवार महाजन र षाम्बालि
हरूका झगडाका कुरामा जान्या पगरिहरूलाई षटांउन्या
काम बढिया भयेछ । आफुहरूवाट हक निसाफ हुन्या छ
भन्या हामिलाई निश्चय छ. षासा दक्षिणका सिवानामा
हाम्रो र भोटको कचवच पन्याका कुरामा आफुहरूवाट
षटाई पठायाको भोटका भारादार र आहावाट षटाई
पठायाका काजि उमाकान्त उपाध्यायहरू वसि सिवानामा
कचवच पन्याका कुरामा आपसमा सल्लाह गरि छिनियाको
दुवैतिरका भारादारको सहि छाष भयाको कागज र
नक्साको कागज भोटका भारादार ह्लावान गोनवुले
आफुहरू छेउ जाहेर गन्यैछन् १९१० साल कार्तिक
सुदि ६ रोज १ (क्रमशः)